

A kép ereje. Visual Learning 4: The Power of the Image. Emotion, Expression, Explanation.
Szerk.: Benedek András és Nyíri Kristóf. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014. 287 oldal

A *Visual Learning* (,vizuális tanulás’) sorozat legújabb, negyedik kötete húsz tanulmányt foglal magába a vizualitással foglalkozó tudományterületekről és azok határaitól, az infografikától a retorika szóképeiig, az ikonok filozófiájától a 3D-s képkalkotás statisztikáig. A kötet nyelvészek-től, kommunikációs és médiakutatóktól, filozófusoktól tartalmaz írásokat. Címe *The Power of the Image. Emotion, Expression, Explanation* (’A kép ereje. Érzelem, kifejezés, magyarázat’), szerkesztői Benedek András és Nyíri Kristóf. Az alcím három „e” betűje összefoglalja a kötet fő témáit: az érzelmek és a vizualitás kapcsolatát (*Emotion*), a(z ön)kifejezés lehetőségeit a vizualításban (*Expression*), valamint a képiség láttató, információközlő és -tömörítő erejét (*Explanation*).

A nemzetközi Peter Lang Kiadónál megjelenő *Visual Learning* sorozat a budapesti *Visual Learning Lab*, azaz a Képi Tanulás Műhelye éves konferenciáján alapul. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Műszaki Pedagógia Tanszékén tartott konferenciasorozat negyedik alkalmára 2013 novemberében került sor. Az ott elhangzott 31 előadásból húsz került be a kötetbe; az elkészült tanulmányokat két (vak) lektorálási szűrőn bocsátották át. A szerkesztői szigor jól érezhető a végeredményen is: bár a tanulmányok módszertana és hangvétele is igen változatos, mindegyik tömör és informatív. Emellett hangsúlyozni kell a kötet végig példaértékű, helyenként lenyűgöző angol nyelvi szövegszínvonalát.

A *Visual Learning* sorozat és maga a műhely régi magyar hagyományt elevenít fel – emeltek ki a szerkesztők a kötet bemutatásakor –, már az 1920–30-as években folyt idehaza kutatás az írásbeliség előtti és az írásos kultúra különbségéről. E hagyomány mellett a *Visual Learning Lab* (VLL) kutatócsoportnak jelentős filozófiai irányultsága is van (Nyíri Kristóf irányítása révén); ez tetten érhető a könyvben is. Emellett több nyelvészeti nézőpontú írást is tartalmaz a tanulmánykötet.

A kötet öt fő részből áll, mindegyik más-más nézőpontból közelíti a vizualitáshoz, ámbar az erősen változatos tanulmányok makroszerkezeti egységekbe fűzésében érezhető némi esetlegesség. A könyv elején a szerkesztői előszó foglalja össze a kötet célját, keletkezésének körülményeit és az egyes tanulmányokat is. A kötet végén pedig a szerzők bemutatása, valamint egy név- és fogalommutató kapott helyet.

Az első rész *From Icon to Diagram* (,Ikontól a diagramig’) címmel négy tanulmányt tartalmaz. „A diagramok a kép és a szöveg közötti feszültségtől elevenednek meg” – állították a szerkesztők a könyvbemutatón; ezt mind a négy tanulmány megerősíti. Mindjárt az első cikk (Sybille Krämer: *Trace, Writing, Diagram: Reflections on Spatiality, Intuition, Graphical Practices and Thinking* – ,Nyom, írás, diagram: Észrevételek térbeliségről, intuícioról, grafikus gyakorlatról és gondolkodásról’) bevezető mondata a kötet mottójául is szolgálhatna: „Ha létezik kritikus kettősség a humán tudományokban, az a szó és a kép, a reprezentáció és a prezentáció között feszül [...]”¹ (3). Mégis létezik egy nem csekély méretű halmaz a reprezentációs eszközökön belül, amely megkérdőjelezi a binaritást – írja Sybille Krämer berlini filozófus, és a továbbiakban ezen eszközöknek a megértésre és a gondolkodásra tett hatását mutatja be (Platóntól a nomogramig).

A második tanulmányban Valeria Giardino (posztdoktori képzés, Nancy) úgyszintén a diagram összekötő jellegét hangsúlyozza. A velünk született (ám fejlődő) kognitív rendszerek, például a motorikus, a konceptuális és a vizuális-térbeli egyszerre dolgoznak a diagrammal, fellazítva így a határt a nyelvi és a nem nyelvi gondolkodás között, a gondolat külső eszközöként használva ezt a megjelenítési formát. Az írás a kognitív rendszerek közül a gesztusokkal és amellett a matematikai jelölésekkel foglalkozik.

Matematika a témája a harmadik tanulmánynak is, ám történeti aspektusból: Tanács János (filozófus, tudománytörténész, BME) Bolyai János abszolút geometriájának születését mutatja be, elemezve a matematikus levezetéseit. A szerző amellett érvel, hogy Bolyai különleges teljesítménye mögött egy vizuálisan felfedező természetű metódus áll.

Ahti-Veikko Pietarinen (nyelvész, filozófus, Helsinki–Tallinn) *A Road to the Philosophy of Iconic Communication* (,Út az ikonikus kommunikáció filozófiájához’) című tanulmányában szín-

¹ “If there is a crucial dichotomy in the human sciences, it is between word and image, between representation and presentation.”

tén a nyelv és a kép kérdését feszegeti. Az írás szerint Peirce jelemélete, pontosabban az ikonok hármias felosztásának logikája segíthet az ikonikus („nem csak vizuális, nem csak nyelvi”) kommunikáció jobb megértésében. Ez a megértés pedig hasznos lehet a feltörekvő új média számára is.

A második rész címe: *Image and Text* („Kép és szöveg”). Aczél Petra kommunikáció- és retorikakutató fejezetindító tanulmányát (*Expressivity and Emotion in Visionary Rhetoric* – „Expresszivitás és érzelme a láttató retorikában”) a kötet fordulópontjának nevezte az előszóban a szerkesztő. Az írás bevezeti a „visionary rhetoric” („láttató retorika”) vagy („látónki retorika”) fogalmát, és a „persuasive speech” („meggyőző beszéd”) helyett javasolja alkalmazni. „A láttató retorika multimédiás logikával dolgozik és hat”² (71) – írja, és amellet érvel, hogy a láttató technikák lényegi részét képezik a retorikának. A pusztá racionalitás mögött ezek keltik fel az érzelmeket, ezek érnek el azonnali hatást, és teszik emlékezetessé a beszédet – amint azt a nagy szónokok régtől fogva ki is használják.

James J. Kimble (kommunikációkutató, New Jersey) egy második világháborús plakátsorozat propagandaerejéről ír. A vasúti hálókocsra utaló „Kid in Upper 4” („A kölyök a négyes felsőben”) sorozat Amerika-szerte megragadta a közönséget. Mi lehetett ennek az oka? A választ a sorozatot egybefogó narratíva, a jól megírt (megrájozt) karakter, a messianisztikus-militáns küldetés egyszerre adja meg. Az írás egyúttal az állóképek révén közölhető narratíva tágabb, régi kérdésével is foglalkozik.

A közösségi újságírásról szól Paweł Rybszleger lengyel nyelvész írása. A *citizen journalism* („civil újságírás”) vagy *grassroot journalism* („alulról szerveződő újságírás”) nevű jelenség éppúgy szövegközpontú, mint a hagyományos újságírás, ám a képek jelentős szerepet játszanak a befogadás érzelmi aspektusában, és erősítik az üzenetet. Kevésbé absztraktak, ám több teret hagynak az egyéni értelmezés számára. Ez gyakran hat vissza magára a szövegre is: a kép pusztá kísérő-illusztratív jellege itt tartalmi szereppé módosul.

A kép-szöveg kapcsolatokat elemzi Veszelszki Ágnes nyelvész (ELTE) infografikáról szóló tanulmánya is. Előbb megvizsgálja általában véve az információ vizualizálhatóságát (következőképpen tömöríthetőségét), majd az infografikának feltörekvő jelenségével két szempontból foglalkozik: egyrészt a nyelv tudomány miként használhatja eszközként az infografikát, másrészt hogyan, milyen módszertannal és alapfeltevésekkel vizsgálhatja ezt. Az infografikát mint eszközt (és a képek által gyorsított információbevitelt) még nem használja kellő mértékben a nyelvészet (és elsősorban annak az oktatása) – állapítja meg a szerző. Az infografika értelmezéséhez pedig magának a „szövegnek” a fogalmát is ki kell terjeszteni a tanulmány szerint.

Az *Art and Expression* („Művészet és kifejezés”) című rész Trischa Goodnow (nyelvész, Corvallis, Oregon) kortárs fotográfiáról szóló írásával kezdődik. Egy közel-keleti fotókiállítás kapcsán, kiválasztott képek bemutatásával (ám jogi okokból sajnos azok közlése nélkül) a fényképezés művészetének a valósághoz való viszonyát kérdőjelezi meg: írás szerint a kettő játéka „a lehetséges művészeté”-vé emeli a fotográfiát. Aminek pedig nem csak a művészet szempontjából van jelentősége: a „lehetséges” dolgok képei a Közel-Kelet számára is példát jelenthetnek.

Régtől vitatott filozófiai kérdéseket vet fel Monika Jovanović belgrádi filozófus írása. A *Seeing Paintings As They Are: Cognition of Aesthetic Qualities* („Festmények meglátása úgy, amint vannak: az esztétikai minőség kognitívítása”) című cikk az esztétika relativitásával foglalkozik néhány példafestmény segítségével. Vajon az alkotás esztétikai minőségei magában az alkotásban vannak jelen vagy a befogadóban? És szerepet játszik-e a tudás és a tanulás az esztétikai ítéletben? A cikk amellet érvel, hogy igen.

Ewa Schreiber (zenekutató, Poznań) *Silence Filled with Sound* („Hanggal teli csend”) című cikke Raymond Murray Schafer kanadai zeneszerző zenei térbeliségével foglalkozik. Schafer „soundscape” („zene-tér”) elmélete vizuális fogalmakkal írja le a hangzást: így talál utat ebbe a kötetbe, a látás terminológiájával meghatározva egy hangokkal kapcsolatos területet. Az írásban a csend mint hiány is szerepet kap. A csend metaforaként a térben és az időben is használható fogalom; mindkettőben a csend az a „hely”, amely magába foglalhatja a hangot. Végül pedig – természetesen – a kotta is felfogható a zene vizualizációjaként, amelynek különféle metódusai befolyásolják mind a zenészt, mind a megszülető zenét.

² „Visionary rhetoric implies multimedial logic in its operations and effects.”

Kárpáti Andrea (kommunikációkutató, ELTE) és Simon Tünde (matematikus, Szeged) közös munkája a *Symbolization in Child Art: Creation and Interpretation of Visual Metaphors* (‘Szimbólumok a gyermeki művészetben: a vizuális metaforák megteremtése és interpretációja’) című tanulmány. Míg korábban a gyermeki (és kamasz) alkotás jelei, ikonjai és szimbólumai a felnőttvilágból származtak, ma helyett sokkal inkább multimédiás kortárs közösségek léteznek, amelyekbe a felnőtteknek gyakran betekintésük sincs. Ez pedig szükségessé teszi az alkotások tudatosabb elemzését. A tinédzserkorúaktól származó művek elemzése rámutat a szimbólumvilág kortárs és integratív jellegére és arra is, hogy e művek máskülönben szociálisan kifejezhetetlen érzelmeket foglalhatnak magukba. A rejtett félelmek vizuális kifejezésének módjait egy gyermekrajzprojekt is bemutatja a cikkben. A tanulmány sokszínű ábrái külön említést érdemelnek.

Hortoványi Judit (művészettanár, ELTE) fejezetzáró tanulmánya hasonló kérdéssel foglalkozik. Az írás kifejezetten a kamaszok rajzos szimbólumhasználatát elemzi az önkifejezés szempontjából, és itt is saját projekt a kutatás alapja. A képek tartalomanalízise nemcsak pszichiátriai, hanem pedagógiai szempontból is hasznos – írja a szerző. A cikkhez tartozó képmelléklet önmagában is tanulmányozásra érdemes: hátrányos helyzetű fiatalok önábrázolásait tartalmazza, és olyan szimbólumokat, amelyek kifejezik azt, miképpen látják ők a világot, ezekben pedig megjelenik az agresszivitás és a dominancia, a kétség és az alávetettség.

A kötet negyedik részének címe: *Images and Emerging Media* (‘Képek és az új média’). A szakmán kívüli széles publikumból sokan bizonyára James E. Katz (médiakutató, Boston) és Daniel Halpern (kommunikációkutató, Santiago, Chile) tanulmányát tartanák a legérdekesebbnek: ők ugyanis a Google Glass fogadtatásáról írnak. Felmérésükben egyesült államokbeli és chilei fiatalokat kérdeztek az okosszemüveg képességeiről; a válaszok mind általános trendeket, mind kulturális különbségeket jól tükröztek. A Google szemüveg viselője hatalmi pozícióban lesz a többiekkel szemben (mivel kamerája révén egyszerre rögzít, és egyszerre juttathatja a tulajdonost mások számára láthatatlan információkhoz, többek között az arcfelismerés révén), ez különösen aggasztja az embereket – írja a kutatópáros. (Talán éppen a cikkben megfogalmazott problémák vezettek ahhoz, hogy a Google Glasst 2015. január közepén vissza is vonta a gyártó vállalat.)

Szirmay-Kalos László (mérnök, informatikus, BME), Pirkko Oittinen (médiakutató, Helsinki) és Teréki Balázs (informatikus, BME) következő tanulmánya a 3D-s monitorok vizualitásának esztétikájáról szól. Az esztétika – érvel a tanulmány – entrópiaalapú számításokkal is mérhető. Mivel egy sztereoszkopikus kép valójában egy képpárt alkot (azaz a két szemre külön-külön vetített két kép az agyban eggyé olvad össze), a két kép közötti különbség által nyert információmennyiség optimalizálása döntő szerepet játszhat abban, mennyire kényelmes a rátekintés a néző számára. E recenzió szerzője szerint egy olyan frissen felkapott, félig művészeti, félig tudományterületen, mint a mesterséges sztereoszkópia, egy számításon alapuló, objektív módszer erős eszközzé válhat a folyamatos fejlesztések, a módszert vitató érvek-ellenérvek sodrásában.

A *Visual Education: Old and New Dilemmas* (‘Vizuális oktatás: régi és új dilemmák’) című tanulmány szerzője a kötet egyik szerkesztője, Benedek András. A cikk érvelése szerint az új médiumok felemelkedésével a vizuális módszerek és a tanulók hálózatos kapcsolatrendszere egyaránt új teret kínál az oktatás számára, ezt azonban az iskolák és egyetemek nem kellően használják (még) ki. Az oktatás képi fordulata még várat magára, bármilyen hasznos is lenne a hangsúlyváltás. Egy, a BME-n készült esettanulmány is alátámasztja a megállapításokat: két éven át három ezer hallgatót érintve zajlott egy projekt az oktatási módszerek terén.

A kötet utolsó egységének címe *Face to Face* (‘Szemtől szemben’). Ian W. King (esztéta, London) nyitó tanulmánya (*Expression and the Body – A kifejezés és a test*) a test és a kifejezés kapcsolatát vizsgálja. A nem verbális kommunikációt túl gyakran hanyagolják el – írja –, pedig a test a nyelv mellett egyaránt lényeges információközlő. A ruházkodás pedig újabb rétegeket és árnyalatokat ad hozzá a kifejezéshez. A test erőt és fluiditást visz a kommunikációba – állítja a tanulmány.

Kondor Zsuzsanna (filozófus, MTA) *Pictorial Representations and the Nature of their Subjects* (‘Képi reprezentáció és tárgyainak természete’) című írása az érzelmek és a tudatosság megjelenését vizsgálja a különféle képi megjelenésekben – és azt, hogy milyen képességek kellenek hozzájuk. Miért jelenik meg képi ábrázolásokban az érzelem sokkal könnyebben, mint a tudatosság? – teszi fel a kérdést. A válasz a kifejezés nehézségének eltérésében rejlik: a (kevésbé tudatos) érzelmet könnyebb kimutatni, míg a tudatosság külső szemmel sokkal megfoghatatlanabb.

Face to Face: Towards a New Sincerity („Szentől szemben: egy új őszinteség felé”) címmel Daniel L. Golden (filozófus, MTA) írása szintén a nem verbális kommunikációt veszi górcső alá. Az arckifejezések már a csimpánzoknál is jól elkülönülő jelzések – állítja a szerző, az emberi arckifejezések pedig komplexitásuk révén valóságos új nyelvet alkotnak, és nem könnyű őket leírni vagy kategorizálni. Az új média és emotikonjai, videotelefonálási lehetőségei, az elmosódó határ a privát és a publikus között újfajta őszinteségre teremtenek lehetőséget, mivel (újra) bevonják a nem verbális szövegalapú kommunikációba.

A záró tanulmány Nyíri Kristóftól, a kötet másik szerkesztőjétől származik. Címe: *Image and Time in the Theory of Gestures* („Kép és idő a gesztusok elméletében”). A tanulmány alapja az a szemlélet, miszerint mind az érzelmek, mind az absztrakt gondolkodás a teljes test és a motorikus rendszer működésén is alapszik. A cikk betekintést nyújt a gesztuskutatás történetébe. Ezután az idő gesztusok által történő kifejezhetőségével foglalkozik, megvizsgálva néhány, az időre vonatkozó jelnyelvi jelet (mint a „tegnap” és a „holnap”, a „most” és a „ma” vagy a „mindig” jelét).

A *Visual Learning* sorozat negyedik kötete igen változatos témákról nagyon különböző módszertant alkalmazó tanulmányokat tartalmaz. Hasonlít ebben az előző három kötetre: mindhárom tematikus volt (az első a kép és a nyelv kapcsolata köré szerveződött, a második az oktatásban végbemenő ikonikus fordulatról szolt, a harmadik a képek különféle felhasználási területeiről), de mindhárom igen széles témakörökből merített, és az egyes kötetek tematikája inkább jelentett vezérfonalat, mint szigorú kereteket. És csakúgy, mint az előző kötetekben, itt is helyet kaptak visszatérő szerzők írásai.

A kötet, egészében nézve, kétféle szolgálatot tehet olvasójának. Egyrészt felhívhatja a figyelmét új kutatási eredményekre, emellett néhány tudományterület releváns történetére is. Másrészt kaleidoszkópszerű rátekintést nyújt a vizualitással foglalkozó tudományágak közös erőfeszítésére: arra a törekvésre, amely a világ vizuális fordulata és az új média kapcsán igyekszik érvényes megállapításokat tenni e jelenségekről. Több tanulmány is említi, hogy a „vizuális fordulat” a maga tudományterületéről még hiányzik. Ám éppen a *Visual Learning* sorozat és az ehhez hasonló munkák jelentenek közeledést ehhez a fordulathoz, és demonstrálhatják az inter- vagy multidiszciplináris megközelítés fontosságát.

Havasmezői Gergely

PhD-hallgató

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola

Benő Attila: Kontaktusjelenségek az erdélyi magyar nyelvváltozatokban. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Erdélyi Tudományos Füzetek 281. Kolozsvár, 2014.

A nyelvi érintkezés nem új jelenség; azóta van, amióta léteznek nyelvek. Ma már nyelvi univerzálénak számít az a megállapítás, hogy szükségszerűen minden nyelv érintkezik valamilyen más nyelvvel, hiszen a nyelvek, akárcsak a beszélőik, nem elszigetelten léteznek, hanem más nyelvek és népek szomszédságában, és ennek következtében a kölcsönhatás elkerülhetetlen. A nyelvi kontaktusok legelőször a kétnyelvű beszélők megnyilatkozásaiban jelentkeznek, hiszen a kétnyelvűeknek lehetőségük van arra, hogy két kód közül válasszanak, amikor egy nyelven ki akarnak fejezni egy adott gondolatot. Hermann Paul már 1886-ban megfogalmazta azt a gondolatot, hogy a szókölcsönzés valamilyen mértékű kétnyelvűséget feltételez. Az aktív kétnyelvű beszélő ugyanis két nyelvi rendszert működtet akkor is, amikor látszólag neki csak az egyik nyelvre van szüksége, Az éppen nem használt nyelv ugyanis üzemmódban marad a háttérben.

A nyelvi kapcsolatokat, kölcsönhatásokat tanulmányozó kontaktológia interdiszciplináris nyelvészeti diszciplína, amely élőnyelvi vonatkozásaiban a szociolingvisztika körébe sorolható, de felhasználja a pszicholingvisztika, a kognitív nyelvészet, a geolingvisztika eredményeit is.

Az erdélyi magyar beszélők többsége magyar–román kétnyelvű, de a Székelyföldön és máshol akadnak olyan beszélők, akik többé-kevésbé egy nyelvűeknek tekinthetők, mégis beszédükben észrevehető kontaktusjelenségek. Benő Attila doktori értekezésében már vizsgálta a román hatás szemantikai kérdéseit, majd a *Kontaktológia* című egyetemi jegyzete a kontaktológia alapfogalmait, legfontosabb terminusait ismerteti, és az idegen elemek meghonosodásának, valamint az átvevő